

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี*
THE POTENTIAL DEVELOPMENT MODEL PRECEPTORS
OF THE SAIGHA IN CHONBURI PROVINCE

พระสุทิน อธิปถโณ, พระอุดมสิทธินายก (กำพล कुณงกโร), ประเสริฐ ธิลาว
PhraSutin Athipanno, PhraUdomsittthinayok (Kampol Kunangkaro), Prasert Thilao
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: Sahara78940@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี ซึ่งงานวิจัยมีระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพทั่วไปของพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีในการทำงานของคณะสงฆ์มีการประชุมด้วยระบบสภาสงฆ์ มีการคัดเลือกพระอุปัชฌาย์ให้เข้ามาทำหน้าที่ 2) องค์ประกอบของการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี การวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่าองค์ประกอบ 4 ด้านคือ ด้านคุณสมบัติคัดเลือกพระอุปัชฌาย์ตามหลักพระธรรมวินัย ด้านการปกครองควบคุมดูแลตามพระธรรมวินัย ด้านการให้ความสงเคราะห์จัดหาปัจจัย 4 ด้านการให้พยาบาลแนะนำดูแลสุขภาพของตนเอง เชิงปริมาณจากแบบสอบถามพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3) รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี วิธีการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์การอบรมให้ความรู้ด้านคุณสมบัติ ต้องยึดตามหลักพระธรรมวินัย ด้านการปกครอง การให้ความรู้ในการระงับอธิกรณ์ต้องไม่ให้เกิดความเสียหายทั้งสองฝ่าย ด้านการให้ความสงเคราะห์ การให้ความรู้แก่พระอุปัชฌาย์ในการจัดหาปัจจัย 4 ที่ขาดแคลน ด้านการให้พยาบาล ให้ความรู้ในการพยาบาลใช้

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนาศักยภาพ; พระอุปัชฌาย์; คณะสงฆ์

Abstract

Objectives of this research were: 1. To study the general status of Preceptors' of the Sangha in Chonburi Province, 2. To study the components of the Preceptors' of the Sangha in Chonburi Province and 3. To propose the model of the Preceptors' competency development of the Sangha in Chonburi Province, conducted by the mixed research methods.

Findings were as follows: 1. The general status of the Preceptors of the Sangha in Chonburi Province, was that there was meeting by Sangha Assembly System. 2. The components of the Preceptors of the Sangha in Chonburi Province were found consisting of 4 aspects: The Preceptor selection according to Dhamma and Vinaya, administration with close control in line with rules and regulations of Dhamma and Vinaya, supporting with needed materials and health cares and basic health advices. 3. Model of the Preceptors' potential development of the Sangha in Chonburi Province consisted of: qualification; the Preceptors qualification must be in line with Dhamma and Vinaya, administration; conflict resolution must be beneficial for both parties, supporting; the Preceptors allocated and support with the necessary things appropriately, health care; take care of health with medicine to cure disease for subordinates.

Keywords: potential development model; Preceptors; the Sangha

บทนำ

ในการบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์สิ่งที่มีความสำคัญที่สุดก็คือ งานด้านการปกครองถือได้ว่าเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างมากในการจัดระเบียบสังคมของพระสงฆ์ เพราะว่าการที่เราจะอยู่รวมกันเป็นสังฆมที่เป็นหมู่ โดยยึดหลักประชาธิปไตยยึดถือตามเสียงข้างมากตามเสียงส่วนใหญ่และการยอมรับของบุคคลหมู่มากในสังฆม ซึ่งเป็นไปตามหลักการถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์เหล่านี้มีความเกี่ยวข้องในการร่วมมือร่วมใจกันการให้ความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและมีความสัมพันธ์กันในกลุ่มคณะความเป็นสมาชิกอยู่ในสังฆมใดสังฆมหนึ่งนั้น สิ่งที่จะขาดไม่ได้เลยก็คือเรื่องของกฎระเบียบ การยอมรับการตัดสินใจของชนหมู่มาก จึงเป็นสิ่งที่ต้องมีกฎระเบียบ การดูแลซึ่งกันและกัน การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน และการแบ่งปันสิ่งของให้กัน รวมทั้งการปรนนิบัติพระสงฆ์อาพาธ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นไปตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจนกลายมาเป็นรากฐานทางประเพณีและวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ธรรมนิยมปฏิบัติของพระสงฆ์ไทย ที่ปฏิบัติสืบๆ กันมาตั้งแต่สมัย

พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน (พระศกดิ์จรีนทร์ ฐตสัรวโรและคณะ, 2563; พระธรรมธรรณิราม สีลเตโช, 2561; พระวรวงศ์ ธรรมวิโส, 2562; พระปลัดอานนท์ ญาณธมโมและคณะ, 2563)

พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างมากในการสืบทอดพระพุทธศาสนา เพราะพระองค์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนในสังคมเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน เป็นผู้ที่น่าการพัฒนาสังคมในท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกวัด พระสงฆ์ที่มีการประพฤติปฏิบัติที่ดีเป็นแบบอย่างที่ดีเหล่านั้นนั้น เป็นเพราะได้รับการฝึกอบรมที่ดีจากครูบาอาจารย์ ที่เราเรียกกันว่า พระอุปัชฌาย์ ความรู้ที่ดีจากสิ่งที่ดีๆ จากเป้าหมายทางภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า ได้ถูกกลั่นกรองออกมาเป็นประสบการณ์ชีวิต พระอุปัชฌาย์ได้นำเอาความรู้เหล่านี้มาอบรมสั่งสอนให้กุลบุตรทั้งหลายที่เข้าขออุปสมบทในพระพุทธศาสนาได้นำเอาความรู้เหล่านี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริง พระอุปัชฌาย์เป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงในการอบรมสั่งสอนสัทธิวิหาริก เพราะพระอุปัชฌาย์เป็นพระสังฆาธิการที่ถูกคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งเป็น พระอุปัชฌาย์ และการที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติหรือมีคุณธรรมที่มีความเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ในการเป็นพระอุปัชฌาย์ (พระอธิการลำไผ่ นรินโท, 2562)

ในการดำรงตำแหน่งเป็นพระอุปัชฌาย์ได้นั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดองค์ประกอบในด้านต่างๆ ทั้งคุณสมบัติคุณธรรม คือ ต้องเป็นผู้ที่มีศีลจารีตตรงดงาม มีสมาธิ และเป็นผู้มีปัญญา แต่จะขาดไม่ได้เลยก็คือจะต้องเป็นพระเถระที่มีพรรษา 10 ขึ้นไปเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีความเข้าใจในพระธรรมวินัยสามารถที่จะอบรมสัทธิวิหาริกได้ตามหลักของพระธรรมวินัยให้เป็นพระภิกษุสงฆ์ที่ตินอกจากนี้มหาเถรสมาคมยังได้กำหนดกระบวนการฝึกอบรมและทดสอบความรู้ของพระอุปัชฌาย์ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างเป็นระบบแบบแผนเมื่อได้ผ่านทดสอบเหล่านี้แล้วจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์โดยมีใบรับรองเป็นตราตั้งจากมหาเถรสมาคมเป็นเครื่องรับรอง (พระมหาพชร กิตติวรเมธี, 2562; พระมหามานัสวี วิฑิตธมโม, 2562; พระมหาสรพลสิทธิ์ นาคเสโน, 2562)

พระอุปัชฌาย์จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติหน้าที่ไม่ให้บกพร่องจากพระธรรมวินัยและกฎระเบียบต่างๆ ที่คณะสงฆ์กำหนดไว้เพราะฉะนั้นพระอุปัชฌาย์จะต้องมีความเข้าใจสถานการณ์ทางโลก กฎหมายที่เกี่ยวข้องและปัญหาของชาติบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพราะถ้าไม่รู้ไม่เข้าใจนอกจากจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ได้แล้วยังไม่สามารถสร้างความเจริญให้กับพระศาสนาได้ด้วย แม้ในกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ก็ยังคงกำหนดหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ไว้ว่า พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทได้เฉพาะในเขตที่ตนรับผิดชอบ และเฉพาะภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์ที่ตนมีหน้าที่ดูแลเท่านั้น (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2542; พระปิยปราษฎ์ อาจารย์สุโก, 2561)

ดังนั้นแล้วพระอุปัชฌาย์จึงต้องถือว่าเป็นตำแหน่งที่สูงที่สุดในคณะสงฆ์ เพราะสามารถให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้ ถ้าอุปัชฌาย์ไม่ส่งวรระวังในหน้าที่ก็จะเป็นทางให้ศาสนา

อันตรายเกินไป หรือเร็วกว่าที่จะเป็น พระอุปชฌาย์เป็นประธานในการบรรพชาอุปสมบท ต้องทำตัวให้เป็นอย่างดีที่ตีพระอุปชฌาย์ต้องเอาใจใส่ในสัทธินาสิกของตน บวชแล้วอย่าปล่อยปละละเลย อย่ามีหน้าที่แต่เพียงบวชให้เท่านั้น ให้คอยดูแลสุขทุกข์ของสัทธินาสิก ตลอดถึงความประพฤติด้วย แต่ถ้าพระอุปชฌาย์ไม่ดูแลแล้วกล่าวตักเตือน หรือเรียกว่าบวชแล้วปล่อยปัญหาผิดวัตถุประสงค์ทางพระวินัยจากสำคัญของพระอุปชฌาย์นั้น ในพระธรรมวินัยได้กำหนดไว้ว่า ผู้ที่เข้าสู่การอุปสมบทนั้นจะต้องมีผู้ดูแลเบื้องต้นด้วยเหตุผลที่ว่า สัทธินาสิกผู้บวชใหม่ยังไม่มีความรู้ในเรื่องของพระธรรมวินัย อีกทั้งยังไม่ทราบว่าต้องประพฤติและปฏิบัติตนเช่นไรบ้าง ยังไม่สามารถปกครองตนเองได้ จึงควรที่ต้องมีผู้ที่คอยช่วยเหลือ ดูแลแนะนำเบื้องต้น คอยเข้ามาดูแลและปกครอง การปกครองเช่นนี้ก็มิใช่เพียงการปกครองเพียงแค่นี้ให้อยู่ได้เป็นปกติเท่านั้น แต่เป็นการปกครองเพื่อให้ได้รับการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งต้องตามพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าซึ่งบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัยให้พระภิกษุใหม่เหล่านั้นต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพระอุปชฌาย์ ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของพระอุปชฌาย์จึงมีความสำคัญอย่างมาก ในการที่ทำให้พระภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ผู้เป็นสัทธินาสิกของตน ได้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญยั่งยืนถาวรต่อไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542)

ในจังหวัดชลบุรี มีการแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์เป็น 10 อำเภอ มีวัดทั้งหมด 372 วัด มีที่พักสงฆ์จำนวน 67 วัด มีพระภิกษุสามเณรจำนวน 6,756 รูป มีพระอุปชฌาย์จำนวน 89 รูป (สภาสงฆ์จังหวัดชลบุรี, 2562) ปัญหาและอุปสรรค ในการคัดเลือกแต่งตั้งพระอุปชฌาย์ในจังหวัดชลบุรี ยังเป็นลักษณะอุปถัมภ์คือ พระสงฆ์บางรูปอยากเป็นพระอุปชฌาย์ แต่มีคุณสมบัติไม่พร้อมและไม่มีความรู้ทางวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรมและความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่ และรวมทั้งทักษะในภาควิชาการและภาคปฏิบัติ เมื่อมาทำหน้าที่อุปสมบทจึงไม่สามารถให้ความรู้แก่สัทธินาสิกได้เต็มที่ ในบางพื้นที่พระอุปชฌาย์ส่วนมาก มีอายุมากเกินไปบ้างทำให้งานด้านปกครองสัทธินาสิกไม่มีความเสมอภาคกันขาดความยุติธรรมทั้งในด้านการระงับอธิกรณ์และวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้น และไม่มีการทำประเมินผลหลังการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งในหลักสูตรระยะสั้นและในหลักสูตรระยะยาวจึงส่งผลทำให้ไม่ทราบถึงผลดีและผลเสียของการให้การอุปสมบทและการแต่งกายไม่เป็นปริณทลให้เหมาะสมแก่สมณสาธูของการทำหน้าที่ของพระอุปชฌาย์บางท่านมีภาระหน้าที่งานด้านการปกครองคณะสงฆ์นั้นมีมากเกินไป จนทำให้ไม่สามารถดูแลให้การศึกษอบรมแก่สัทธินาสิกได้เหมือนแต่ก่อนจึงทำให้ไม่ค่อยจะมีเวลาในการคิดสรรหา คัดเลือก และการตรวจสอบคุณสมบัติของสัทธินาสิกก่อนบวชได้อย่างละเอียด เป็นผลทำให้สัทธินาสิก เมื่ออุปสมบทเข้ามาแล้วไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอันดีงาม แต่กลับประพฤติผิดศีลธรรมแสดงกิริยาที่ไม่เรียบร้อยบางพื้นที่มีการดื่มสุราและยาเสพติดบ้าง ทะเลาะวิวาทกันบ้าง ทำให้เกิดอธิกรณ์ฟ้องร้องกันจนเป็นเรื่องร้องเรียนถึงเจ้าคณะ

ผู้ปกครอง ทำให้เกิดความเชื่อมโยงในความศรัทธาความเคารพนับถือและศรัทธาของญาติโยมในตัว
ของพระสงฆ์ จึงส่งผลเสียหายต่อคณะสงฆ์ในส่วนรวม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารูปแบบการพัฒนาพระอุปัชฌาย์ตามนโยบายการ
ปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี เพื่อนำผลวิจัยมาเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาและ
พัฒนาปรับปรุงแก้ไขในการปฏิบัติหน้าที่ในการอบรมสหวิทยาริกของพระอุปัชฌาย์ในจังหวัด
ชลบุรี และนำข้อมูลเสนอเจ้าคณะปกครองให้ทราบ เพื่อจะได้หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาใน
การปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ให้มีความสมบูรณ์ เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลแก่คณะ
สงฆ์อีกทั้งยังเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการวิจัยไปวางแผนพัฒนากิจการคณะ
สงฆ์อำเภออื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์
ในจังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้เขียนวิจัยได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของ
คณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม
ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ดังนี้ คือ 1) กลุ่มผู้รู้ จำนวน 10 รูปหรือคน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ
โดยผู้วิจัยทำการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 11 รูป การวิจัยเชิงปริมาณ ขอบเขตด้านประชากร
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ ในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี ซึ่งมี
จำนวน 6,783 รูป (สภาสงฆ์จังหวัดชลบุรี, 2562) ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษางานวิจัยครั้งนี้
คือพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรีโดยใช้สูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่าง
ของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2549) เครื่องมือการวิจัยเป็น
แบบสอบถาม มีความเชื่อมั่นทั้งฉบับอยู่ที่ 0.915 เป็นคำถามแบบปลายเปิดและปลายปิด โดย
ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัยคือ ค่าความถี่
ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิง
ลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี

จุดแข็ง จังหวัดชลบุรีมีการประชุมในสภาสงฆ์ โดยพระสังฆาธิการที่เข้ามาทำงานในจุดนี้ แต่ละรูปล้วนเข้ามาเพื่อทำงานของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น 2. จุดอ่อน งบประมาณที่จะนำมาใช้ในการฝึกอบรมและพัฒนาพระสังฆาธิการไม่เพียงพอกับการฝึกอบรมและพัฒนาพระสังฆาธิการเพราะส่วนใหญ่งบประมาณที่ได้มานั้นส่วนมากได้มาจากกองทุนของสภาสงฆ์จังหวัดชลบุรี 3. โอกาส ในจังหวัดชลบุรีมีการประชุมเพื่อกำหนดวางแผนงานต่างๆ ล่วงหน้าในส่วนของการจัดโครงการต่างๆ มีการกำหนดบุคลากรที่มงานในการทำงานในหน้าที่ต่างๆ ในโครงการพัฒนาและฝึกฝนอบรม 4. อุปสรรค การอุปสมบทเป็นพระภิกษุในแต่ละปีนั้นมีจำนวนน้อยลงทุกๆ ปี ส่วนมากเมื่ออุปสมบทแล้วเป็นเพียงแค่อุปสมบทตามประเพณีเท่านั้น

2. องค์ประกอบของการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี

พบว่า 1) ด้านบุคลิกภาพ พระอุปัชฌาย์ที่มีบุคลิกภาพที่ดี ย่อมมีความเหมาะสมกับการเข้ามาทำหน้าที่ในคณะสงฆ์ การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมได้ดี ตั้งแต่การยืน การเดิน การนั่ง การพูดจา การใช้น้ำเสียงที่นุ่มนวลชวนฟัง ไม่พูดจากระโชก รู้จักการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมกับผู้ฟัง พระอุปัชฌาย์ที่มีบุคลิกภาพที่ดี ย่อมเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ในงานของคณะสงฆ์ 2) ด้านความรู้ทางวิชาการ พระอุปัชฌาย์นำเอาความรู้ที่ได้มาจากการเรียนรู้มาพัฒนาตนเองและเพื่อใช้ในการออกแบบและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนโดยเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ สัทธิวิหาริก เพื่อให้ได้เรียนรู้และทันกับยุคสมัยในโลกปัจจุบัน เป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่แห่ง การศึกษา ทำให้การเรียนการสอน 3) ด้านทักษะ พระอุปัชฌาย์มีการฝึกฝน การทบทวน จนให้เกิดความชำนาญชำนาญในด้านนั้นๆ เพื่อจะได้นำเอาความรู้ความสามารถมาอบรมสั่งสอนให้ สัทธิวิหาริกได้มีความรู้ตาม 4) ด้านเจตคติ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นด้วยพฤติกรรมที่ แสดงออกด้วยคำพูด การกระทำ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วมาจากเจตคติที่ดีที่อยู่ภายในทั้งสิ้นพระ อุปัชฌาย์ 5) ด้านความคิดสร้างสรรค์ พระอุปัชฌาย์ยังมีหน้าที่จัดเตรียมความพร้อมของผู้ขอวช ให้ได้รับการอบรมเพิ่มความรู้แก่ผู้ขออุปสมบทก่อนการอนุญาตให้อุปสมบท การเรียนรู้ในด้าน กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของพระสงฆ์ที่เรียกว่า พระธรรมวินัย 6) ด้านคุณสมบัติ ในการ คัดเลือกพระสังฆาธิการเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ในงานของทางพระพุทธศาสนา ในการทำหน้าที่เป็น พระอุปัชฌาย์โดยมีการคัดเลือกจากพระสังฆาธิการที่มีคุณสมบัติตามหลักพระธรรมวินัย คือผู้ที่มี พรพรขา 10 ขึ้นไปและ มีความสามารถในการอบรมสั่งสอน สัทธิวิหาริก 7) ด้านการปกครอง พระ อุปัชฌาย์จะต้องมีการอบรมสั่งสอนทุกๆ กิ่งเดือนเพื่อเป็นการตักเตือนสติให้พระสงฆ์และสามเณร อยู่ในกฎระเบียบตามพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง 8) ด้านการให้ความสงเคราะห์ พระ

อุปัชฌาย์จะต้องชวนชวายเป็นความอนุเคราะห์ในสิ่งที่ขาดแคลนตามความเหมาะสมและไม่เกินกำลังที่พระอุปัชฌาย์จะจัดหามาให้ได้ 9) ด้านการให้พยาบาล พระอุปัชฌาย์แนะนำสัทธิวิหาริกให้เรียนรู้เรื่องสาธารณสุขมูลฐานเพื่อให้สัทธิวิหาริกนำความรู้ในการสาธารณสุขมูลฐานมาปรับใช้ในการดูแลสุขภาพของตนเองและพระสงฆ์รูปอื่นๆ ภายในวัดเดียวกัน สำหรับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน (\bar{X} = 4.03, S.D. = 0.362)

3. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี พบว่า

1) ด้านคุณสมบัติ ในการอบรมให้ความรู้แก่พระอุปัชฌาย์ในเรื่องของคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ต้องมีพรหมการพอสมควรและเป็นผู้มีร่างกายที่สมบูรณ์ไม่ทุพพลภาพ ไม่มีร่างกายพิการจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ 2) ด้านการปกครอง ในการอบรมให้ความรู้แก่พระอุปัชฌาย์ต้องถือหลัก “โลกไม่ชั่วธรรมไม่เสีย” ในการระงับอธิกรณ์พยายามยุติโดยเร็วในรูปแบบของความสามัคคีเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายทั้งสองฝ่าย 3) ด้านการให้ความสงเคราะห์ การสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่หมายถึงการให้วัตถุสิ่งของอันเป็นรูปธรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการให้สติปัญญา ให้ความรู้ที่เรียกว่านามธรรมต้องสงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุและทางจิตใจที่ดั่งามควบคู่กันไปแก่สัทธิวิหาริก 4) ด้านการให้พยาบาล ในการอบรมให้ความรู้เพื่อเป็นแนวทางแก่พระอุปัชฌาย์ในเรื่องของการดูแลสุขภาพใช้หายารักษาโรคให้แก่สัทธิวิหาริกจนกว่าจะหายหรือจนกว่าจะมรภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี” ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณสมบัติ ด้านการปกครอง ด้านการให้ความสงเคราะห์ ด้านการให้พยาบาล โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและนำเสนอแนะนำมามาอภิปรายดังนี้

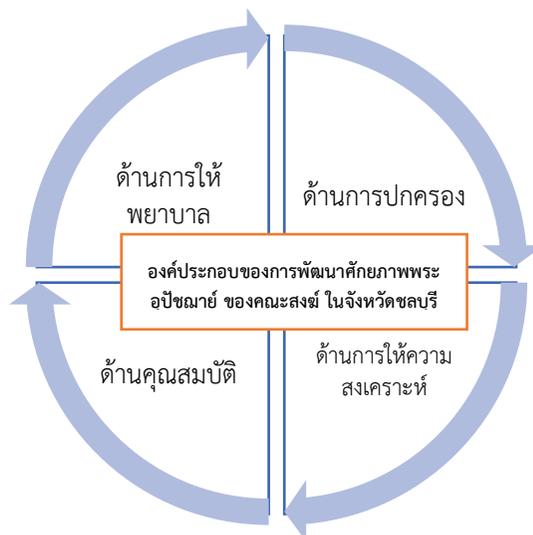
1) ด้านคุณสมบัติ ในการคัดเลือกพระอุปัชฌาย์ที่มีคุณสมบัติตามหลักพระธรรมวินัย คือผู้ที่มีพรหม 10 ขึ้นไป และพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ประกอบด้วยกองศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นผู้มีความเพียร มีสติ มีมารยาทงดงาม สัทธิวิหาริกต้องอยู่กับพระอุปัชฌาย์คอยอบรมดูแลอย่างใกล้ชิด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร) (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 15” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์แบ่งได้เป็น 2 ประเภทได้แก่ (1) การพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ในคุณสมบัติตามพระวินัย คือมีศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติญาณ ทักษะ มีศรัทธา มีความเพียร มีสติ มีมารยาทงดงาม รู้จักอาบัติหนักอาบัติเบา มีพรหมตั้งแต่ 10 พรหมขึ้นไปและ (2) การพัฒนาพระอุปัชฌาย์ในคุณสมบัติตามกฎหมายอาเถรสมาคม คือเป็นพระสังฆาธิการปกครองมีตำแหน่งเจ้าอาวาสขึ้นไป

2) ด้านการปกครอง พระอุปัชฌาย์จะต้องมีการอบรมสั่งสอนทุกๆ กิ่งเดือนเพื่อเป็นการตักเตือนสติให้พระสงฆ์และสามเณรอยู่ในกฎระเบียบข้อบังคับตามพระธรรมวินัย กฎหมาย บ้านเมือง และคำสั่งของเถระสมาคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีการพัฒนาการโดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวและหลักการของการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีหลักการปกครอง

3) ด้านการให้ความสงเคราะห์ พระอุปัชฌาย์จะต้องชวนชวนให้ความอนุเคราะห์ในสิ่งที่ขาดแคลนแก่ศิษย์ของตน ถ้าหากขาดสิ่งใดหรือไม่มีสิ่งใดพระอุปัชฌาย์ต้องจัดหาให้ตามความเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุปรียา อีรสิรานนท์ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอนเบื้องต้น

4) ด้านการให้พยาบาล พระอุปัชฌาย์จะต้องอยู่ดูแลรักษาพยาบาลสัทธิวิหาริกของตน และพระอุปัชฌาย์แนะนำสัทธิวิหาริกให้เรียนรู้เรื่องสาธารณสุขมูลฐานเพื่อให้สัทธิวิหาริกนำความรู้ในการสาธารณสุขมูลฐานมาปรับใช้ในการดูแลสุขภาพของตนเองและพระสงฆ์รูปอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเทิดศักดิ์ ปฏิภาณวัฒน์ (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักการรักษาพยาบาลตามแนวพุทธกับการรักษาพยาบาลตามแนวการแพทย์สมัยใหม่” ผลการวิจัยพบว่าการดูแลสุขภาพสุขภาพตนเองก่อนเราย่อมรู้สาเหตุที่เกิดขึ้นของโรคนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี แล้วปรับสมดุลของร่างกายด้วยวิธีการต่างๆ

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้

จากองค์ความรู้การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี” จากแผนภาพผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

1. ด้านคุณสมบัติ วิธีการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ ด้านคุณสมบัติ ในการอบรมให้ความรู้แก่พระอุปัชฌาย์ในเรื่องของคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ในการเข้ามาทำหน้าที่ในการปกครองและคัดกรองสัทธิวิหาริกที่จะเข้ามาอุปสมบท และยังทำหน้าที่ติดตามดูแลควบคุมความประพฤติ ให้สัทธิวิหาริกอยู่ในระเบียบทั้งในพระธรรมวินัย และในฝ่ายกฎหมายของบ้านเมือง คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะได้แก่ 1. วัชวุฒิ ให้คำแนะนำแก่พระอุปัชฌาย์ที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาพอสมควรนำเอาความสามารถที่สะสมมาใช้ในการมองวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในวัดได้และสามารถวิเคราะห์คัดกรองผู้เข้ามาขออุปสมบทได้ 2. คุณวุฒิ เป็นการแนะนำในด้านการศึกษาความรู้ในการประกอบพิธีกรรมในแต่ละขั้นตอนต่างๆ ในการทำอุปสมบทและอธิบายเหตุผลว่ามีความหมายอย่างไร ให้ผู้ขออุปสมบทได้ทำความเข้าใจในความหมายต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรมการอุปสมบทและพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ประกอบด้วยกองศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้มีความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยปฏิบัติได้ถูกต้อง

2. ด้านการปกครอง วิธีการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ ด้านการปกครองในการอบรมให้ความรู้แก่พระอุปัชฌาย์เป็นการแนะนำแนวทางในเรื่องของการแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นของการอยู่ร่วมกันของชนหมู่มากย่อมมีการทำผิดระเบียบของสถานที่นั้นๆ การวางระเบียบระเบียบต่างๆ เป็นแต่เพียงเพื่อนำมาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของตัวบุคคลให้อยู่กฎระเบียบของสังคม พระอุปัชฌาย์อบรมสั่งสอนพระสงฆ์และสามเณรที่อยู่ในวัดเดียวกัน การให้ความเคารพผู้มีพรรษามากกว่าอายุมากกว่า ความเกรงใจผู้อื่น เป็นข้อประพฤติและปฏิบัติตามข้อวัตรอันดีงามและอยู่ในพระธรรมวินัย โดยไม่ขัดกับกฎหมายของบ้านเมืองในการปกครอง

3. ด้านการให้ความสงเคราะห์ วิธีการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ ด้านการให้ความสงเคราะห์ ในการอบรมให้ความรู้แก่พระอุปัชฌาย์เป็นการแนะนำแนวทางในเรื่องการสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาคือการให้วัตถุสิ่งของปัจจัยต่างๆ และการสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่หมายถึงการให้วัตถุสิ่งของอันเป็นรูปธรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการให้สติปัญญา ให้ความรู้ที่เรียกว่านามธรรมต้องสงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุและทางจิตใจที่ตีงามควบคู่กันไป ในการจัดหาที่พักอาศัยและจัดหาปัจจัย 4 ให้สัทธิวิหาริก

4. ด้านการให้พยาบาล วิธีการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ ด้านการให้พยาบาล ในการอบรมให้ความรู้เพื่อเป็นแนวทางแก่พระอุปัชฌาย์ในเรื่องของการให้ความรู้เพื่อเป็นแนวทางแก่พระอุปัชฌาย์ในเรื่องของสาธารณสุขมูลฐานเพื่อให้พระอุปัชฌาย์นำความรู้ในการสาธารณสุขมูลฐานมาแนะนำให้กับสัทธิวิหาริกเพื่อมาปรับใช้ในการดูแลสุขภาพของตนเองและพระสงฆ์รูปอื่นๆ ภายในวัดเดียวกัน เช่น การรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การบริโภคอาหาร และการฟื้นฟูสภาพร่างกายด้วยตนเอง และการจัดหายาที่มีความจำเป็น สิ่ง

เหล่านี้เป็นองค์ความรู้ที่พระสงฆ์และสามเณรภายในวัดจำต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อเป็นการป้องกันและดูแลสุขภาพของตนเองและช่วยเหลือนดูแลสุขภาพของประชาชนทั่วไปในท้องถิ่นด้วยและในการอบรมให้ความรู้แก่พระอุปัชฌาย์ในการดูแลและเอาใจใส่พยาบาลไข้เป็นธุระในการหายารักษาโรคให้แก่สัทธิวิหาริกพระอุปัชฌาย์จะต้องคอยดูแลหาอาหาร น้ำปานะ หายารักษาโรคการเช็ดเนื้อเช็ดตัว การเปลี่ยนผ้าจีวรให้สัทธิวิหาริกที่เจ็บป่วยจนกว่าจะหายหรือจนกว่าจะมรภาพแต่ถ้าหากอาการอาพาธของสัทธิวิหาริกมีอาการหนักซึ่งเกินกำลังที่จะดูแลรักษาในเบื้องต้นได้ พระอุปัชฌาย์เป็นธุระนำสัทธิวิหาริกส่งโรงพยาบาลและสถานอนามัยและดูแลค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลแก่สัทธิวิหาริก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์มีการแนะนำความรู้ฝึกฝนด้านทักษะในศาสตร์สมัยใหม่และเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อนำความรู้มาใช้ปรับปรุงในการทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้ดีขึ้น
2. การฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์มีการประเมินผลการดำเนินงานกิจกรรมอุปสมบททุกครั้งที่มีการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนาทั้งในหลักสูตรระยะสั้นและหลักสูตรระยะยาว
3. การฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์มีการบูรณาการสื่อการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนาให้สัทธิวิหาริกได้รับความรู้และความเข้าใจในบทเรียนง่ายขึ้นด้วยระบบมัลติมีเดีย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์ควรมีการวางแผนในการจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์ในจังหวัดชลบุรีทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว อย่างชัดเจนและต่อเนื่อง
2. การฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์ควรถูกกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจเพื่อการจัดการฝึกอบรมบุคลากรพัฒนาองค์ความรู้แก่พระสงฆ์เพื่อให้มาเป็นพระอุปัชฌาย์ในรุ่นต่อไปอย่างต่อเนื่อง
3. การฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์ควรส่งเสริมแนวทางการบริหารงานบุคคลด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งเชิงรุกและเชิงรับเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักการคำสอนในทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยด้าน“การปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในจังหวัดชลบุรีในจังหวัดชลบุรี” โดยการวิเคราะห์ถึงจุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในจังหวัดชลบุรี ครั้งต่อไป
2. ควรศึกษาวิจัยด้าน“การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุปัชฌาย์ในจังหวัดชลบุรี” เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงครั้งต่อไป

3. ควรศึกษาวิจัยด้าน“การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุปัชฌาย์ในยุคโลกาภิวัตน์ในจังหวัดชลบุรี”

เอกสารอ้างอิง

- เทิดศักดิ์ ปฏิภาณวัฒน์. (2557). *ศึกษาวิเคราะห์หลักการรักษายาบาลตามแนวพุทธกับการรักษายาบาลตามแนวการแพทย์สมัยใหม่* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2549). *การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วี.อินเตอร์ พรีนธ์.
- นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2556). *รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร). (2558). *การพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 15*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมธรรณิราม สีลเตโช. (2561). *การพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ, 1(1), 32-38.*
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2542). *สอนนาค-สอนทิต ชีวิตพระชีวิตชาวพุทธ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- พระปลัดอานนท์ ญาณธมโมและคณะ. (2563). *การพัฒนาศักยภาพพระวิปัสสนาจารย์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร, 3(1), 14-22.*
- พระปิยปราษฎ์ อาจารย์สุโก. (2561). *พัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ, 1(2), 1-11.*
- พระมหาพร กิตติวรมณี. (2562). *ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการวัด จังหวัดสระแก้ว. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ, 2(1), 1-9.*
- พระมหามนัสวี ฐิตธมโม. (2562). *การส่งเสริมพระสงฆ์ผู้ทรงพระปาฏิโมกข์ในอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ, 2(1), 10-22.*
- พระมหาสรพลสิทธิ์ นาคเสโน. (2562). *ประสิทธิผลการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองกาญจนบุรี. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ, 2(1), 23-33.*
- พระวรพงศ์ ฌมววิโส. (2562). *การจัดการงานศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ, 2(2), 1-10.*

- พระศักดิ์จรินทร์ จตส์วโรและคณะ. (2563). การจัดการศึกษาธรรมศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 3(1), 23-33.
- พระอธิการลำไพ นรินโท. (2562). การส่งเสริมศักยภาพของพระสังฆาธิการในอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 2(2), 20-31.
- สภาสงฆ์จังหวัดชลบุรี. (2562). *ทำเนียบวัด-ทำเนียบพระสังฆาธิการ จังหวัดชลบุรี ปี2562*. ชลบุรี: สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี.
- สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ*, กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- สุทธญาณ โอบอ้อม. (2557). *การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุธัญญา ฐิตोปการ. (2560). *ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ กับความเป็นไปได้ต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของครูปฐมวัยภาคใต้ในอนาคต* (รายงานการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- สุปรียา อีร์สิรานนท์. (2556). *การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เอี่ยมอร ชลวร. (2554). *การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.